

ПЕТАР МАТОВИЋ

Уредништво Летописа: *Чини се да са развојем интјернетја и његовим ширењем постојаје уочљиво да се књижевност полако сели на сајбер просторе. Када је у иштјању проза, та селидба је довела је до настјанка нових жанрова (тјвјетер проза), нових начина писања (интерактивна проза) и чистања (хипертекст), као и до нових комбинација чистања и писања (фан-проза). Да ли ће у том прелазу/селидби у нове, виртуелне просторе поезија остати исја, или ће се, и у ком смеру, промениши?*

Петар Матовић: Селидба у виртуелни простор, усуђујем се рећи, ипак није толико трауматична промена као што је био прелазак са усмене културе на писану. Ритам савремености који инсистира на брзини (потрошње!), а уз њега и природа електронских медија који више рачунају на визуелна решења наравно да су изазвали промену у опажању. Довољно је позвати се на истраживања која у популацији средњошколаца бележе пад концентрације над сувим текстом са пет минута на непуна два! Не треба бити врховни жрец па претпоставити да дубоко рефлексивна поезија, контемплативна, спора, у таквом окружењу заиста нема неку светлу будућност. Па већ сада поједине критичаре од текста удаљава сложеност језичког израза, или пак рефлексивност која оптерећује (sic!). Читати Фауста са екрана је заиста напорно. Природа електронских медија таква је да ће поезија у једном тренутку морати да претрпи одређена прилагођавања, чак једно напуштање естетичких критеријума зарад културолошких, социолошких; зато ће конзументску линију представљати она која је кратка, колоквијална, урбаног духа, са изразитом афористичношћу, ефектним идиомским досеткама, некада крајње једноставног језика и доживљаја, осиромашене

референцијалности – дакле прихватљива у примању на прву! Визуелно паковање песме ће чинити њену целину. О интерактивности и хиперлинковању је доста већ писано, али страхујем да ли ће будући просечни читалац, који ће се навићи да све хвата у лету, имати довољно времена и концентрације за овакве приступе. Сасвим сам уверен да ће и таква поезија имати своје бриљантне моменте. Али засигурно ће и даље бити читалаца који ће тражити одређену тежину значења, бити загледи у све оно што је иза речи, и дуго траје.

Могли бисмо рећи да је модерна проза – истража за немогућом прозом. Сличан њи је имала и модерна поезија. Она је настојала да употреби песнички материјал који до тада није постојао или кога поезија претходних времена није могла да савлада и почини себи. Да ли савремена поезија има шансе да песнички савлада грађу коју јој јурга савремени свети (производе културне индустрије, доминацију финансијског сектора и Силицијумске долине, постхуманизам и постдемократију), или ће се сконцентрисати на то да онева оно што траје?

Све оно што видимо, што нас окружује, у чему живимо – продукт је човечји, манифестација његових тежњи; одатле долази не обавеза већ спремност песника да опева савремене светове и феномене. Важно је да кроз њих искажемо доживљаје што се баштине на новим, уметним стварима: генерације које стижу узрастају уз производе идејно зачете у Силицијумској долини. У њиховим ноћима доминирају светлости из неприродних извора (најчешће та већ култна диодно плава), у сваком случају више него небо озвездано. Напослетку, уз такве светлости, уз пригушене звуке електронских продуката (вентилатора, кулера, на рачунару, на пример) које упија наша свест препуштамо се царству Хипноса: у том окружењу данас сањамо, у томе наша подсвест излази на површину и прима свакодневицу у себе. Како ће је обрадити?

Не треба сметнути с ума да су већ осамдесетих година прошлог века орнитолошки часописи у свету бележили популације кукавица у урбаним језгрима које подражавају звуке трамваја, моторних возила, звучних сигнала на семафорима, сирена хитне помоћи, ватрогасаца и полиције, саобраћајног хаоса једном речју. Бележили су ови часописи и повећање бројности малих соколова – ветрушки у велеградским срединама, и то ни мање ни више него на врховима облакодера подједнако у Лондону, Њујорку, Бангкоку или Пекингу. Овакве појаве нису заобишле ни Београд. Тако Фондација за заштиту птица – Београд бележи: „Сиви соко и ветрушка су се

прилагодили на београдску гужву и прихватили да деле животни простор са нама. Можемо да делимо животни простор са соколовима, врстама које су пристале да свију гнезда на нашим терасама. Београђани ретко гледају у небо и остају ускраћени за уживање у савршеном лету врхунских урбаних предатора седећи у београдским парковима, чекајући превоз или гледајући кроз свој прозор. (...) Остављањем простора за смештај гнезда при пројектовању солитера омогућило би се да ови чистачи ревносније чисте Београд. Птице грабљивице акумулирају штетне материје из околног простора преко свог плена, па су индикатори квалитета животне средине и последица загађења. (...) Ветрушка је грабљивица која је успела да се прилагоди нашим урбаним просторима где је успешнија него у природном окружењу.”¹ Све ово нам говори да иако креирамо један битно другачији, уметни свет, можда се спорије од неких врста прилагођавамо њему.

Постоји јасна потреба да се опева интеракција хуманог субјекта и урбаних предела: како реагује на вештачке изворе светла, посебно у соби, међу зидовима, а посебно на отвореним просторима, међу рекламним паноима; како реагује на свој искривљени одраз у стаклима небодерским; колико се изнутра мења кад је под сталним надзором: камера на раскрсницама, камера на дроновима, камера у канцеларијама, учионицама, ходницима; све се прати, снима, сваки делић свакодневице остаје убележен на меморији запамћен трајније и боље него што би то урадио људски ум; како се напослетку све то одражава на – идиом?! Не може се променити језик док се поглед на свет не промени, утврђено је, тако да нам књижевност, њен језик, осветљава свеобухватније свет у којем делујемо. Да поједноставим, певаће оно што траје, душу човечју у било ком окружењу. Еко-теорија и еко-поезија, који нису још увек у знатнијој мери упливали у нашу литературу, можда су добра илустрација.

Пишући свој ђодемички ђекст ђо ђесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиођ је ђредсказао да линија ђоезије коју одликује радикална ђоеђичка самосвесђ, оличена у чистђој/аисолуђној ђоезији, након Валерија „више не може да буде од какве корисђи будућим ђесницима”. У сличном кључу могуће је ђоставити ђиђање о корисђи од елиођовске линије у ђоезији. Да ли ђоеђичка самосвесђ и ђрадиђија у елиођовском смислу ђе речи, јесу, још увек, од корисђи ђосђ-ђосђмодерним ђесницима?

Једна од упадљивих карактеристика савремене песничке сцене, нарочито млађе (средње?) генерације, у Србији јесте хетерогеност

¹ <http://vulture.org.rs/beogradski-sokolovi/>

песничких гласова, што подразумева и плурализам њихових исходишта. И свакако да је елиотовско поимање традиције живо, али ипак у знатно мањој мери утицајно него пре пола века. Можда је то наслеђе најинтересантније када се оно данас иронизује и первертира. А свакако живимо у добу када се иронија уздигла са фигуре на стратегију. У том смислу она може бити спасоносно решење када се тежи семантичком и референцијалном осиромашењу текста зарад непосредности. Елиотови ставови у песничкој пракси сада су занимљивији класичним проучаваоцима књижевности него самим ауторима. Више ме интригира да разматрам став Ј. Бродског – да би се написао и најмањи стих треба се стално пећи на ватри језичких идиома од питања традиције.

Осећам добру дозу умора од (ауто)поетичких текстова, који све више подразумевају пакао теорије. Поред освешћивања о томе шта радим док пишем, постоји и једна друга важност, назвао бих је социолошком, текстова који манифестују поетичку самосвест: они дефинитивно помажу ауторову присутност у јавном простору; уз то и већини тумача олакшавају посао. У том смислу би као вредан пример било добро узети ту здраву сумњу којом Т. С. Елиот разматра Поову *Филозофију композиције*. Та врста храбрости у читању ауторитета и преданости тексту данас би нам била од значаја.

Један од лајџимотива размисљања о поезији јесте смањивање броја читалаца, или бар читалаца шtamаних збирки поезије. Шта је разлог овом тренду и да ли он и на који начин иовраћино делује на стварање поезије?

Питање које је овако постављено могло би сугерисати негдашњу чак масовност читалачке публике поезије. Ипак, уверен сам да тренд опадања није драматичан, не зато што није велики у броју, већ зато што је ипак мали, дозволићете овакав израз, у проценту. Утисак о већој читаности поезије раније могао се стећи због значајније заступљености песништва у јавном простору. Потом, требало би разликовати фигуру песника, која се може митологизовати, и саму поезију. Наравно да стабилни системи у себи имају више простора да негују уметности и њихову репцепцију. Масовност читалачке публике зависи од неких других аспеката, који реално са самом поезијом можда и немају толико везе – од вредности друштвеног система, културне и образовне државне стратегије итд.

Пад публике, односно напуштања неговања (контроле?) одређеног укуса од стране система свакако олакшава пут за новине и слободнију разградњу канонског, па самим тим и не контролише стварање другачијих културних модела. Нешто се ипак променило,

па су важна питања како вредновати актуелна дешавања, каквим критеријумима, којом парадигмом? Одговори на ова питања би нам понешто рекли о могућностима развоја читалачке публике.

Једна од најјачих мейџора књижевности је одломак из Књиже о Јову у којој Јов каже: „О кад би се написале ријечи моје! кад би се сјавиле у књигу! Писаљком звезденом и оловом на камену за вјечни спомен кад би се урезале!” Да ли савремени песник још увек тежи да исписује речи урезане у камен, или се мири са судбином да је оно што записује ближе писању гранчицом по њеску?

Речи које казују ту велику патњу, то би Јов урезао у камен, с поверењем у трајност и моћ писане речи да ће пренети страдања и искушења, дакле и са јасним уверењем да је такво властито искуство од (пресудне) важности за људски род. Да ли би иједан савремени песник пошао од ове премисе?

Ако је песма добра, ниједан ветар који развеје речи у зрнцима песка неће је прећутати. Треба се подсетити Г. Бена када констатује да речи поседују латентну егзистенцију која на примаоца делује као чаролија, те га оспособљава да ту чаролију преноси даље. Можда данас делује похабано став да рукописи не горе, али судбина *Епа о Гилгамешу* или *Процеса* свакако то потврђују. Међутим, у ситуацији када се песник мири с тиме што му речи ветар брише не видим његову малодушност (уосталом, то осећање блокира активност писања) већ фокусираност на чин стварања, егзалтираност њиме, на оно што је Валерија опседало, а што се оличава у питању шта радим док пишем песму.

Али уверен сам да питање трајности текста одавно није више опресивно за песнике. Оно што данас мори креативце лако визуелизујем преко те гротескне сцене са суђења Ј. Бродском, када он на оптужбе да је друштвени паразит јасно одговара да је писац, да је његов посао да пише. Потрошачко друштво, које је утемељено на ставу да је време новац, условило је нимало поетску опсесију савременог аутора, у констелацији са питањем можемо рећи чак и приземну и сурову, али ипак кључну, а то је – изборити се за време за писање.

ПЕТАР МАТОВИЋ

КОРИДОР

*Пушеви се распростиру као шало̄ у њреврнушој шољници
кафе, хаошичне визије. Аутомобили у шшшцу: нагло
размножавање њаншљичара по цесшама: чланак сам
огромно̄ њаразиша, с уживањем удишем нафшина
исшарења: мир њосле њосла, оно у чему бих могао
да засшим сном њраведника: agnus dei.*

*Зраке блескају о мешалик хабу, ломе се о муњевиие
бранике. Торзои иза шофершајбни, неуморни њоршреши
из канцеларије, са шалишера /сећање: без разговора,
рушшнски: зглоб, њечаш/ – решровизор! Ту их сшазим:
исшорија која ше на аушоушшу њресшше, без мишавца.*

*Какав идилчан њризор: њуши се асфалӣ, флуоресценшнни
комбинезони њушшара, друм дрхши од машина у измашци
михољско̄ смога. А сшрашан је ово коридор – киломешар
саш судбински ошмиње на свешове у које њрелазшш,
сад већ искусно њошш ходача на жици.*